

52

Емилија Миловановић

СТАРА СРПСКА КУЋА

Ево како ствари са мном стоје: сâм сам и стар. Све око мене настало је за трен ока. У мојој глави. И исто тако може нестати. Према томе, не остављам за собом ни много, ни мало. Како се узме.

Године које сам зидао у живот на земљи, опредмеђујући свој бол, прошле су за трен. Ускоро ћу већ на пут. Можда не тако брзо, као што ми се некад учини, можда и нисам тако стар, и можда је ова прича преурањена, али је час да је испричам, јер је време стари комедијант — мота се око ногу као мачка, мази и преде док нас саплиће, и наводи на помисао да је и ова прича, ко и свака друга, узалудна.

А ја још памтим све, и носим негде ту, на крај срца, сасвим невољно, као муку. И на тренутак, кад се тај сладуњави бол пропне уз груди, и учини да му се препустим, осетим врелину која се шири телом, растаче га и испарава. И док тако претворен у прамен паре, лебдим над овим светом, видим првене вијугаве линије неубележене на картама, и смешкам се, болно се смешкам, видим да сам стар, да превише тога знам, а да опет, то, овде много не вреди. Сасвим сам спреман, често, кад ми се то деси, да одем, заувек, да оставим све, да просто нестанем у трену, без одлуке, и без намере. Једва се суздржим, и не знам ни сам зашто, осетим кривим — од те сам бољке ваздан patio. Брз, да одем пре вакта, а спор да се с овим светом сродим, живео сам с муком — више гледајући него делајући, од мрвица сунца и хлеба, као да се једино тако може. Жена је пристала за мном једнога дана, бог сами зна зашто — да је отерам, није ми се дало, нисам умео да будем груб; да јој пружим, нисам имао шта. И сама ће отићи када види да нема зарад чега да остаје, мислио сам. Кад ми се завукла у срце, као трн и по-

стала део мене, нисам ни приметио, као да је одувек била ту. Слегнуо сам раменима, немоћан, сасвим.

Чинио сам што могу да учиним за овај живот, и он је некако текао. Део мене који лута светом и не да се привезати, ишао је својим путем. На шта ће ово изаћи, питао сам се понекад? Борио сам се са собом, упорно и дуго, свакодневно, чинило се чак да потпуно припадам стварности, али би само тренутак био довољан да откријем како сам далеко и како ни не знам откад нисам ту? Уморан од мимоилажења са самим собом све чешће сам размишљао о одласку. Вукло ме преко реке, испочетка тихо, на тренутке, потом све јаче, док није постало као мора. Дани су били дуги и неизвесни. Ноћи танке и напете. Ваздух врео. Тек нешто свежине стизало је пред зору, с ветром који се спуштао са Рујна и одлазио низ реку. Будио сам се с његовим мирисом у ноздрвама. Пре него што отворим очи, пре него што схватим да сам будан, у глави ми је био тај ветар, завлачио се у мозак и, док сам подизао руку и трљао чело, ширио се грудима, и пре него што се наножим — стизао до срца. Отварао сам очи, гутао прозор као дувански дим, поглед ми је летео преко реке, прескакао границу, цариници су испод мене милели као мрави, ја се пео уз брдо и стизао пред саму кућу.

Док је цигара догоревала у углу усана, Драгана по џеповима скупљала сити за хлеб, ја сам смишљао како да одем горе. Она је ћутала, очи су јој биле тамне, смрктане сасвим и тако тешке да сам мислио како ће испасти напоље од муке.

Да је ведрије, чинило ми се, у даљини бих назрео и саму кућу. Смишлио бих већ и неке речи, да нађем разлоге за долазак. Викао бих издалека како нећу ништа. У ствари, не бих уопште морао да се јављам. Седео бих на неком камену изван села и гледао. Онда сам узимао рукавице и кретао на рад. Али то пара што сам зарађивао бивало је за хлеб, млеко и понеку цигару. Враћао сам се увече кући знојав и прашњав, истресао на сто надници и стид. Ништа ми није било тешко да учиним за њих, али ја сам био лош дрвосеча и срамно сам обарао главу — чинило ми се да крадем туђ хлеб.

— Овде и ваздух има другу боју — говорио сам стојећи поред прозора. Драгана је гледала у страну прикивајући за земљу сваку ствар на коју би јој пао поглед. А мени се тло измицало испод ногу. Гледао сам како се моје родно село завлачи у облак и подиже увис, а ја остајем доле, у сенци. Будио сам се несигуран у сан иза себе и дан пред собом. Једном, а не знам већ тачно кад, наставши се поново негде између дана и ноћи, уплашен да ћемо остати ту, ни на небу, ни на земљи, као да ме носи велика јака вода којој не могу да се одупрем, раширио сам руке и помислио како би ме трун светлости извео на пут. Као када сам стајао на овој обали, у потпуном мраку, и тражио светло на супротној страни. Пут је био кривудавац и дуг али у кући је постојано горео фењер. Носио сам то светло у глави лежећи беживотно потољен у таму као камен. Та млечна светиљка у мојој глави, грејала ми је душу и ширила се полако целим телом. Запловио сам, лак и бестелесан, и отишао бих свакако да нисам у том тренутку осетио крст како се одваја од мојих леђа и пада на земљу. Пренуо ме је његов тресак, згрчио сам се и погледао доле: све четири стране света отвориле су се за пут. Ниједна за останак.

Јутро је било необично стварно. Зачудио сам се, мало, онда сам пришао Драгани, коса јој је била пуна сунца, дан необично ведар, и рекао, вадећи карту света из фијоке, сасвим олако, као да то није ништа:

— Ти бирај! Мени је свеједно.

Љутила се.

— Па ти си ваљда неко мушко!

Ја се нисам љутио. Прелазео сам преко њених речи као преко сенке. Никад је ничим нисам увредио, осим тиме што сам био такав какав сам.

— Предалеко је? — говорила је пуна зебње, гледајући у карту па у мене.

— Ваљда и тамо живе људи! — рекао сам слежући раменима и то је било довољно.

Тек овде је почела да се разведрава. Све јој било ново. Очи пуне. Какво обиље! Мерила нас је погледом и почињала живот из почетка. Чинило се да смо умакли свакој невољи.

Нисмо журили с послом. Дружили смо се с људима нама сличним. Овдашњи свет је промицао мимо нас. Састајући се увече, испуњени притајеним страхом од носталгије, прижељкивали смо да једног дана постанемо попут људи који су нас окруживали. Али притиснути лутом ракијом, у неко доба ноћи, сами су се од себе отварали нотеси и испадале искрзане фотографије које смо гледали стакластих очију. Нико сем нас није видео шта је на њима.

— Кућу не ваља делити — рекао сам људима за столом. Извадио сам парче папира из џепа и почео да цртам. Својом сам кућом сматрао ону у којој су ми рођени отац, и деда, и прадеда, иако ми при деоби није припао ниједан њен материјални део. — Како бих је иначе могао нацртати, баш онакву каква је била, као да сам је јуче обухватио погледом. Вратио сам папир у џеп после дужег загледања и он је ујутру био једино што сам памтио из претходне вечери. Извадио сам га, исправио руком и почео да га дотерујем. Поваздан сам седео за столом, пушио и радио на цртежу.

— Нашао си себи лепу забаву — говорила је жена пролазећи кроз кухињу са изразом на лицу из пређашњих времена. Окачио сам цртеж на зид у дневној соби и шетао сам по кући загледајући га из различитих углова. Свакоме ко нам је прешао праг, поглед је падао на моју слику.

— То је моја кућа — говорио сам упирући у њу прстима са упалењом цигаретом.

— Као да је кадиш — говорила је моја жена. Била је уопслена, смркнута и решена да убије победнички дух у мени. Други су своје куће држали по џеповима, као ситниш, моја је била на сред стана, придржавајући зид на који је окачена, попут иконе.

— Сита сам твојих досетки — рекла ми је у пролазу, тако да је само ја могу чути, и опет нисам знао шта јој је. Женска посла. Ја сам поново седео и цртао, сада сасвим нову кућу. Једном другу. Осећао сам се као победник и нисам могао да своју радост не поделим са другима. Она то није схватала. Жене живе у садашњости. Ја сам сасвим добро схватао жељу свакога од нас овде, да има своју стару кућу, ону из које потиче. И тако сам поваздан седео и цртао — по опису, по причи, по слици, по сећању. Или сам измишљао, кад баш није могло никако другачије. Важно је било да је у питању стара српска кућа. После неког времена, довољно је било само да нам неко каже одакле је, и већ бисмо знали о каквој је кући могло бити речи.

Додавао сам брдо, поток, шљиву, пањ или кокошке, по вољи наручиоца, како је ко замишљао свој дом. Важно је било да свако са собом носи своју кућу.

Једном је неко наш направио овде једну изложбу о нама и прикључио јој и наше куће. Ја сам тада већ био престао да цртам, заменили су ме други. Морао сам да почнем да радим. Драгана је била трудна. Отуд њена љутња. Опет сам све покварио, рекла ми је.

— Ти само знаш да правиш децу! А ко ће да их издржава?

Ничег горег од жене која плаче. Још трудне. Сузе су јој од отрова.

Те вечери сам их повео на изложбу, њу и децу, свечано обучен, уморан од посла и помало смушен. Стајао сам иза њих трудећи се свим силама да им наликујем, али сам морао, сав потиштен, да признам себи како сам неприлагодљив. Гледао сам слике ћутке. Слабо ми је ишао језик.

— Не сликам више откако сам се запослио — једва сам превалио преко уста кад су се моји, на звук мога гласа тргли и загледали у човека који ми се обраћао. Он је климнуо главом Драгани, па деци, с лисичјим осмехом вечитог трговца на лицу:

— Толико сигурно не можете зарадити за недељу дана?

Човек је тако слабо говорио српски да нисам ни покушавао да га слушам. Већ бих му и слику обећао, мимо посла, само да сам то умео да му кажем. Овако сам окренуо главу препуштајући Драгани наставак разговора.

Она је говорила лако, са осмехом, климајући главом час упитно, час с намештеном недоумицом, све док јој на лицу није заблистао осмех собарице с огромном напојицом на длану.

— Ти би му цртао цабе! — прекори ме жена кад се одмакосмо. — Као да си му дужан! Уосталом, немаш шта да изгубиш. Такав се посао увек може наћи. А и ја више волим кад си са нама — рекла је стављајући моју руку на свој стомак.

— Шта ће њему српска кућа? — упитао сам касније. Моја се жена спремала за спавање загледајући отоке на ногама.

— Опет ти! — узвикнула је плачним гласом. — Па ваљда он зна. И он је некад био наш. Само је већ дуго ту.

Јако дуго. Превише. Његова је кућа већ зарасла у коров, утонула у земљу, пуна паучине. На њој су попуцали прозори, ветар однео кров, греде попустиле, пао малтер. И огњиште му је затравило. Купина прешла праг. Ни пута јој се не зна. Појела га шума, застро шипраг. Његова се кућа може угледати само одозго, с неког брда, из ваздуха. Само га у сну до ње може одвести пут.

Све сам му то тако насликао.

Драгана је почела да кука како ћу нас све упропастити, послати на улицу. Помисли на децу, помисли на мене, викала је и хватала се рукама за стомак. Као да то од мене зависи...

— Давно сте отишли од куће — рекао сам откривајући платно. Онда сам му окренуо леђа и стао поред прозора. Размишљао сам о цени. Није имало смисла пустити трудну жену да се погађа. Или питати неког другог пошто су моји дан и ноћ, из дана у дан?

Окрнули смо се један према другом у истом тренутку. Као да играм покер, погледао сам га у очи и изговорио цифру. Моје слике ни данас нису много скупље. Кома одлази остало, не знам, и није ме брига. Само Драгана није могла одолети томе да се позабави разликом у цени. Ја се никад не погађам. Како купујем, тако продајем. То сам рекао и оном човеку који је некад био Србин.

Отишао је и оставио отворена врата за собом. За њим су дошли други. Дочекивао сам их окренутих леђа. Драгана је све чешће разговарала са њима плашећи се да их не отерам својим држањем. Овладала је њиховим језиком, а и парама се више радовала. Вртела се по кући певајући од среће опијена обиљем.

Понекад би застала на мојим вратима вирећи унутра. Знајући да заклањам леђима оно што радим, одмицао сам се од платна и гледао њено ведро лице и рамена која се слежу у недоумици. Нестајала би брзо из мога видокруга, ужурбана, насмејана, срећна што толико тога стиже да уради, важна, и помало увређена што ничим не показујем свест о њеном значају. Све ређе је прелазила преко прага, да се не задржи, да не задоцни, да нешто не изостави. Све теже јој је било да превали пут до мене. Да ме додирне.

Свет с којим је уместо мене одржавала везу био је пун прича које су јој придавале огроман значај терајући је да размишља о себи више него свих пређашњих година заједно. Наш брак је подсећао на предузеће у експанзији. Она је у њему заузимала важно место и плашила се да ће ушавши у моју собу изгубити на значају.

Ја сам све чешће стављао прибор под мишку и излазио напоље. Одлазио сам све даље, изван града. Далеко од града. Сlike које сам доносио плашиле су моју жену. — Зар и овде има тога? — питала је гледајући преко главе скице које су промицале мимо ње. Нисам јој одговарао. Нису је сугизале моје речи. За њу сам увек био спор, она пак, од саме себе бржа. И тако, неосетно, обресмо се, ја у својој кући у брдима, она у граду са мојим сликама.

Ја сасвим сам, далеко од пута, у тишини. И, тако, дуго.

Око мене људи необележени на карти, који за собом не остављају трагове. Кад су видели да ништа не мењам, полако су ми се примакли. Примили су ме као свога. За време Драганиних посета чинили су се невидљивим. Она је долазила све ређе и остајала све краће. Наши су сусрети представљали размену добара — она је мени доносила боје, ја сам њој давао платна. Остајао сам на трему да једем јабуку или дељем дрво док се она спуштала на пут. Пратио сам је погледом све док се не би претворила у тачку и нестала.

И, тако, годинама. С времена на време одлазио сам у разне градове, да се покажем међу својим сликама. Драгана је била мој преводилац и тумач мога дела. Била је и мој менаџер. Додуше, тај је посао са неким делила. И шта још? Не, ништа је нисам питао, нестајао сам журно, губећи се брзо из вида, знајући да је то — слика мог нестајања, нешто у чему она не уме да ужива попут мене. Остављао сам је да се бори с трговцима за разлику у цени. То је био њен живот, као што су мој чиниле слике и кућа у брдима.

Враћајући се тако једном кући, застао сам на окуци и погледао у правцу свог имања — кров је извиривао из растиња и поподневно сунце се одмарало на њему. Чим зађе нагло ће захладнети и мораћу да заложим, што је одвајкада женски посао, па га не волим. Као што не волим да уђем у хладну кућу. И да признам како је моје огњиште угашено. До њега води дуг, кривудава пут који се у даљини савија и губи. На једном га месту пресеца река, која у време киша уме да набуја и однесе мост који треба да пређем. Како ће она сама преко реке? Знао сам да ће се врагити, пре или касније, сваки је пут доведе до мене, сасвим незвану. Кренуће, као увек, ни не зна-

јући зашто, али се може десити да ја будем с друге стране воде а она, сама, нигде није пристала. Сирото женско. Ако јој не пружим руку, Драгана ће остати овде да се бори с трговцима за разлику у цени, док јој не узму душу.

Појавио сам се на својој изложби, као и увек, рекао како су слике посвећене мојој жени — зато је на свакој од њих пут, и вратио се кући. Ко ће се све попут ње упутити својој кући, нисам мислио. Ја сам само њу узео на душу. Она је моја жена. И немам шта да јој праштам ни да јој пребацујем. Пред нама је дуг пут. Земља је на њему тек једна станица. Ваља нам поћи, долазе други да војују са онима којима је ово једини свет.